

بررسی وضعیت تطبیقی ابعاد مختلف توسعه (اقتصادی، تجاری، مالی و انسانی) در کشورهای عضو اوپک

محمد راستی
(پژوهشگر موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی)
mrasti20@yahoo.com

کشورها از یک طرف موجب افزایش سطح توسعه تجاری و تا حدودی توسعه اقتصادی آنها در مقایسه با میانگین جهانی شده و از طرف دیگر موجب عدم نیاز آنها به رشد و توسعه مالی گشته و در نتیجه ضرورت برطرف کردن سریع خلاء مربوط به بعد مالی توسعه توصیه می‌گردد.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که کشورهای صادرکننده نفت با آن روبه‌رو هستند، احتمال رشد و توسعه نامتوازن در برخی بخش‌ها و ابعاد توسعه، به جای برخورداری از رشد و توسعه متوازن در کلیه فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی است. بر این اساس چگونگی استفاده بهینه از منابع مالی ناشی از درآمدهای نفتی و انتخاب اولویت‌های سیاست‌گذاری در هدایت این درآمدها، در راستای دستیابی به رشد و توسعه متوازن دارای اهمیت فراوانی است. شناخت تطبیقی جنبه‌های مختلف توسعه در این کشورها می‌تواند به سیاست‌گذاران جهت اتخاذ اولویت‌های سیاست‌گذاری در جهت اصلاح این موضوع و رشد و توسعه بخش‌ها و ابعاد کمتر توسعه یافته کمک نماید. بنابراین در

توسعه اقتصادی / توسعه تجاری / توسعه مالی / توسعه انسانی /
سطح‌بندی / رتبه‌بندی / اوپک

چکیده

در این مقاله با استفاده از روش آماری موریس، وضعیت سطح‌بندی و رتبه‌بندی ابعاد مختلف توسعه (اقتصادی، تجاری، مالی و انسانی) در کشورهای عضو سازمان صادرکننده نفت مورد بررسی و مطالعه قرار می‌گیرد. یافته‌های این مقاله نشانگر این مهم است که سطح توسعه مالی تمامی کشورهای عضو اوپک پایین‌تر از میانگین جهانی سطح توسعه مالی و در اکثر کشورهای این سازمان نیز کمتر از سطح توسعه اقتصادی و تجاری آنها می‌باشد. این در حالی است که وضعیت شاخص توسعه اقتصادی در حدود نیمی از کشورهای مورد بررسی و همچنین وضعیت شاخص توسعه تجاری در تمامی کشورهای مورد بررسی بهتر از میانگین جهانی است. در واقع مطابق با نتایج این مقاله این مهم استنباط می‌شود که درآمدهای ناشی از صادرات نفت در این

کشور قطر و پایین تر بودن هر دو شاخص از میانگین جهانی در سایر هشت کشور (دو سوم کشورهای مورد بررسی) دارد. بنابراین چنین استنباط می شود که وضعیت توسعه مالی کشورهای مذکور در مقایسه با کل دنیا مناسب نمی باشد هر چند که در بین این کشورها نیز با توجه به این جدول و همچنین مطالب پیش گفته (در خصوص وضعیت مناسب برخی شاخص ها در تعدادی از کشورها)، نابرابری قابل ملاحظه ای به راحتی در وضعیت توسعه مالی آن ها مشاهده می گردد. از این رو بهتر است که برای بررسی بیشتر وضعیت توسعه مالی این کشورها به سطح بندی و رتبه بندی آن ها با توجه به میانگین های جهانی پرداخته شود.

شایان توجه است در این قسمت به منظور بررسی تطبیقی مناسب، کلیه شاخص های استفاده شده برای کشورهای مختلف (از جمله ایران) از ۲۰۰۷ World Development Indicators گردآوری شده است. از این رو ممکن است که در مقادیر برخی از این شاخص های ارائه شده با آمارهای منتشره توسط منابع داخلی، تفاوت هایی وجود داشته باشد.

این مقاله سعی شده است به بررسی وضعیت تطبیقی توسعه اقتصادی، تجاری، مالی و انسانی کشورهای عضو اوپک در مقایسه با میانگین جهانی و همدیگر پرداخته شود.

۱. بررسی وضعیت شاخص های توسعه مالی کشورهای عضو اوپک

در این قسمت وضعیت مهم ترین شاخص های توسعه مالی، شامل نسبت اعتبارات بانکی به بخش خصوصی به تولید ناخالص داخلی، نسبت نقدینگی به تولید ناخالص داخلی، نسبت ارزش سهام مبادله شده به تولید ناخالص داخلی و نسبت ارزش سرمایه بازار سهام به تولید ناخالص داخلی - کشورهای عضو اوپک مورد بررسی تطبیقی با یکدیگر و میانگین جهانی قرار می گیرد. با توجه به جدول (۱) ملاحظه می گردد که هر دو شاخص توسعه مالی بانک محور در تمامی کشورهای عضو اوپک از میانگین جهانی پایین تر است. با این وجود شاخص های توسعه مالی بازار (اوراق بهادار) محور دلالت بر بالاتر بودن هر دو شاخص در کشورهای کویت، عربستان سعودی و امارات و یک شاخص در

جدول ۱- مقدار شاخص های توسعه مالی در کشورهای عضو اوپک (۲۰۰۵)

کشور	نسبت اعتبارات بانکی به بخش خصوصی به تولید ناخالص داخلی	نسبت نقدینگی به تولید ناخالص داخلی	نسبت ارزش سهام مبادله شده به تولید ناخالص داخلی	نسبت ارزش سرمایه بازار سهام به تولید ناخالص داخلی
الجزایر	۱۱/۸	۵۱/۴	-	-
آنگولا	۴/۸	۱۱/۱	-	-
اکوادور	۲۳	۲۲/۲	۰/۴	۸/۸
اندونزی	۲۶/۹	۴۰/۹	۱۴/۶	۲۸/۴
ایران	۴۰/۹	۳۳/۷	۴/۳	۲۰/۴
کویت	۶۳/۱	۵۲/۴	۱۱۶/۴	۱۶۱
لیبی	۹/۰	۲۸/۸	-	-
نیجریه	۱۴/۹	۱۸/۸	۲/۰	۱۹/۶
قطر	۳۱/۸	۳۵/۳	۶۶/۱	۲۰۵/۶
عربستان	۵۳/۹	۴۴/۶	۳۵۶/۲	۲۰۸/۶
امارات	۶۰/۹	۶۰/۱	۱۱۰/۴	۱۷۳/۹
ونزوئلا	۱۳/۶	۱۹/۳	۲	۳/۶
جهان	۱۳۳/۸	۹۵/۱	۱۰۸/۱	۹۹/۶

ماخذ: World Development Indicators(2007)

$$HDI_i = 1 - I_j \quad (3)$$

جدول (۲) نتایج سطح‌بندی توسعه مالی این کشورها را با استفاده از چهار شاخص فوق نشان می‌دهد. همان‌طور که انتظار می‌رفت ملاحظه می‌شود که در سال ۲۰۰۵ سطح توسعه مالی تمامی کشورهای عضو اوپک مورد بررسی از سطح میانگین توسعه مالی کل جهان کمتر است. در این میان کشورهای عربستان سعودی، امارات، کویت و قطر به ترتیب دارای بالاترین سطح توسعه مالی در میان کشورهای عضو اوپک هستند. در مقابل کشورهای ونزوئلا، نیجریه و اکوادور به ترتیب دارای پایین‌ترین سطح توسعه مالی در میان این کشورها هستند. همچنین ملاحظه می‌گردد که رتبه کشور ایران در توسعه مالی در میان نه کشور مورد بررسی عضو اوپک - که وضعیت توسعه مالی تمامی آن‌ها در مقایسه با میانگین جهانی مطلوب نیست - شش است.

این در حالی است که با توجه به جدول (۲) ملاحظه می‌گردد که علاوه بر میانگین جهانی، نسبت سطح توسعه مالی ایران با چهار کشور اول (عربستان سعودی، امارات متحده عربی، کویت و قطر) نیز بسیار قابل ملاحظه است. در واقع سطح توسعه یافتگی مالی میانگین جهانی ۵/۴، عربستان سعودی ۵/۲، امارات متحده عربی ۴، کویت ۳/۸ و حتی کشور دارای رتبه چهارم قطر سه برابر ایران است. همچنین با توجه به نتایج این جدول وجود نابرابری‌های گسترده در سطح توسعه مالی کشورهای عضو این سازمان از ۰/۲ درصد تا بیش از ۹۶ درصد میانگین جهانی مشاهده می‌گردد.

۲. سطح‌بندی توسعه مالی کشورهای عضو اوپک با لحاظ کردن میانگین‌های جهانی

مشاهدات صورت گرفته در مورد وضعیت شاخص‌های توسعه مالی کشورهای عضو اوپک نه تنها دلالت بر وضعیت نامناسب آن‌ها در مقایسه با کل دنیا دارد بلکه نابرابری‌های قابل ملاحظه‌ای در میان شاخص‌های توسعه مالی این کشورها نیز مشاهده شده است. از این رو با توجه به اهمیت توسعه مالی در عملکردهای اقتصادی و از آنجا که بخش مالی روی دوم اقتصاد و دربرگیرنده دو بازار مهم پول و سرمایه از چهار بازار اصلی اقتصاد است، بررسی و مطالعه وضعیت سطح‌بندی و رتبه‌بندی توسعه‌یافتگی بخش مالی این کشورها با لحاظ کردن میانگین جهانی ضروری به نظر می‌رسد.

بنابراین در این قسمت به منظور سطح‌بندی و رتبه‌بندی وضعیت توسعه مالی این کشورها از روش آماری موریس (روش ضریب محرومیت [۱]) استفاده می‌شود.

این روش توسط [۲] UNDP، برای محاسبه شاخص توسعه انسانی کشورهای مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد. براساس این روش، با استفاده از فرمول (۱)، ابتدا شاخص‌های محرومیت هر گروه در هر شاخص محاسبه می‌شود. سپس از جمع ساده شاخص‌های محرومیت برای هر شاخص، شاخص ترکیبی محرومیت هر گروه مطابق با فرمول (۲) محاسبه و پس از کسر آن از عدد "یک"، شاخص ترکیبی توسعه برای هر گروه محاسبه می‌گردد (۳).

$$I_{ij} = \frac{(\max_j x_{ij} - x_{ij})}{(\max_j x_{ij} - \min_j x_{ij})} \quad (1)$$

$$I_j = \sum_{i=1}^m ij \quad (2)$$

جدول شماره ۲ - وضعیت سطح بندی توسعه مالی کشورهای عضو اوپک (۲۰۰۵)

کشور	سطح توسعه مالی	رتبه توسعه مالی	نسبت سطح توسعه مالی هر کشور به میانگین جهانی (درصد)	نسبت سطح توسعه مالی کشورهای عضو اوپک به ایران
عربستان	۰/۶۶۸	۱	۹۶/۴	۵/۲
امارات	۰/۵۱۹	۲	۷۴/۹	۴
کویت	۰/۴۸۷	۳	۷۰/۳	۳/۸
قطر	۰/۳۸۴	۴	۵۵/۵	۳
اندونزی	۰/۱۴۰	۵	۲۰/۲	۱/۱
ایران	۰/۱۲۹	۶	۱۸/۶	۱
اکوادور	۰/۰۳۷	۷	۵/۴	۰/۳
نیجریه	۰/۰۲۳	۸	۳/۴	۰/۲
ونزوئلا	۰/۰۰۱	۹	۰/۲	۰/۰۱
جهان	۰/۶۹۳	—	۱۰۰	۵/۴

ماخذ: یافته‌های تحقیق

بنگاه‌ها، اعمال نظارت بر شرکت‌ها و تسهیل مدیریت ریسک دارند.

جدول (۳) نتایج این حالت از سطح بندی توسعه مالی را نشان می‌دهد. ملاحظه می‌گردد که در سطح بندی توسعه سیستم بانکی (با استفاده از شاخص‌های نسبت اعتبارات بانکی به بخش خصوصی به تولید ناخالص داخلی و نسبت نقدینگی به تولید ناخالص داخلی)، همان‌طور که مطابق بررسی مقدماتی صورت گرفته در بخش (۲) انتظار می‌رفت در سال ۲۰۰۵ سطح توسعه مالی سیستم بانکی تمامی کشورهای عضو اوپک مورد بررسی (به مانند سطح توسعه مالی کل) از سطح میانگین توسعه مالی کل جهان کمتر است. در این میان کشورهای کویت، امارات متحده عربی و عربستان سعودی به ترتیب دارای بالاترین سطح توسعه مالی سیستم بانکی در میان کشورهای عضو اوپک هستند. در مقابل کشورهای ونزوئلا، نیجریه و اکوادور به ترتیب دارای پایین‌ترین سطح توسعه مالی سیستم بانکی در میان این کشورها هستند.

۳. تعیین سطح بندی توسعه مالی کشورهای عضو اوپک به تفکیک شاخص‌های بانک محور و بازار (اوراق بهادار) محور

با توجه به امکان تفاوت در میان شاخص‌های بانک محور و بازار (اوراق بهادار) محور کشورهای عضو اوپک، در این قسمت به تعیین و سطح بندی توسعه یافتگی مالی کشورهای منتخب به تفکیک شاخص‌های بانک محور و بازار محور پرداخته می‌شود. شایان توجه است که سیستم‌های مالی به دو سیستم مالی بانک محور و بازار محور تقسیم می‌گردند. در یک سیستم مالی بانک محور مانند آلمان و ژاپن، بانک‌ها نقش هدایت کننده در جمع‌آوری پس‌اندازها، تخصیص سرمایه و منابع مالی، نظارت و سرپرستی بر تصمیم‌گیری‌های سرمایه‌گذاری مدیران شرکت‌ها و تهیه راه‌های مدیریت ریسک ایفا می‌کنند. در حالیکه در یک سیستم بازار محور نظیر انگلستان و آمریکا، بازارهای اوراق بهادار مشارکت اساسی با بانک‌ها در انتقال پس‌اندازهای مردم به

جدول ۳- سطح بندی توسعه مالی سیستم بانکی در کشورهای عضو اوپک (۲۰۰۵)

کشور	رتبه	سطح توسعه مالی سیستم بانکی	نسبت سطح توسعه مالی سیستم بانکی هر کشور به جهان (درصد)	نسبت سطح توسعه مالی سیستم بانکی هر کشور به ایران (درصد)
کویت	۱	۰/۴۱۲	۴۱/۲	۱۸۱
امارات	۲	۰/۳۹۴	۳۹/۴	۱۷۳
عربستان	۳	۰/۳۳۵	۳۳/۵	۱۴۷
ایران	۴	۰/۲۲۷	۲۲/۷	۱۰۰
قطر	۵	۰/۱۵۱	۱۵/۱	۶۶
اندونزی	۶	۰/۱۱۰	۱۱	۴۸
اکوادور	۷	۰/۰۷۸	۷/۸	۳۴
نیجریه	۸	۰/۰۱۱	۱/۱	۵
ونزوئلا	۹	۰/۰۰۰	۰	۰
جهان		۱/۰۰۰	۱۰۰	۴۴۰

ماخذ: یافته‌های تحقیق

داخلی و نسبت ارزش سرمایه بازار سهام به تولید ناخالص داخلی) کشورهای عربستان سعودی، قطر، امارات متحده عربی و کویت به ترتیب دارای بالاترین سطح توسعه یافتگی سیستم اوراق بهادار و همچنین سطح بالاتر از میانگین جهانی قرار دارند جدول (۴). این در حالی است که پنج کشور دیگر از وضعیت کاملاً متفاوتی برخوردارند و سطح توسعه سیستم اوراق بهادار آن‌ها بسیار پایین‌تر از چهار کشور اول و حتی میانگین جهانی است. برای مثال سطح توسعه یافتگی میانگین جهانی حدود پنج برابر و کشور رتبه چهارم حدود هفت برابر کشور رتبه پنجم یعنی اندونزی است.

همچنین ملاحظه می‌گردد که رتبه کشور ایران (که در حالت بررسی کل توسعه مالی برابر شش بود) در سطح توسعه مالی سیستم بانکی در میان نه کشور مورد بررسی عضو اوپک چهارم است. همچنین با توجه به جدول (۳) ملاحظه می‌گردد که نسبت سطح توسعه مالی میانگین جهانی با ایران (۴/۴ برابر) بسیار قابل ملاحظه و متفاوت نسبت سطح توسعه مالی سه کشور اول (کویت، امارات متحده عربی و عربستان سعودی) به ترتیب برابر ۱/۸، ۱/۷ و ۱/۵ است که به گستردگی حالت بررسی کل توسعه مالی نمی‌باشد.

در مورد سطح بندی توسعه سیستم اوراق بهادار نیز (با استفاده از شاخص‌ها=ی نسبت ارزش سهام مبادله شده به تولید ناخالص

جدول ۴- وضعیت سطح بندی توسعه مالی سیستم اوراق بهادار در کشورهای عضو اوپک (۲۰۰۵)

کشور	رتبه	سطح توسعه مالی سیستم اوراق بهادار	نسبت سطح توسعه مالی سیستم اوراق بهادار هر کشور به جهان (درصد)	نسبت سطح توسعه مالی سیستم اوراق بهادار هر کشور به ایران (درصد)
عربستان	۱	۱	۲۵۹/۲	۲۱۳۵
قطر	۲	۰/۵۸۵	۱۵۱/۶	۱۲۴۹
امارات	۳	۰/۵۷۰	۱۴۷/۸	۱۲۱۷
کویت	۴	۰/۵۴۷	۱۴۱/۸	۱۱۶۸
اندونزی	۵	۰/۰۸۱	۲۱/۰	۱۷۳
ایران	۶	۰/۰۴۷	۱۲/۲	۱۰۰
نیجریه	۷	۰/۰۴۱	۱۰/۶	۸۸
اکوادور	۸	۰/۰۱۳	۳/۴	۲۸
ونزوئلا	۹	۰	۰	۰
جهان		۰/۳۸۶	۱۰۰	۸۲۴

ماخذ: یافته‌های تحقیق

هر چند که این نکته را باید مد نظر داشت که تنها دو کشور اکوادور و ایران دارای نسبت بالاتر سطح توسعه مالی سیستم بانکی به اوراق بهادار از میانگین جهانی هستند. در مجموع با توجه نتایج این جدول چنین استنباط می‌گردد که اکثر کشورهای مورد بررسی دارای سیستم مالی اوراق بهادار محور هستند.

۵. بررسی وضعیت توسعه اقتصادی کشورهای عضو اوپک

در این قسمت به بررسی تطبیقی وضعیت تولید ناخالص داخلی سرانه کشورهای عضو اوپک (به عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه اقتصادی) با میانگین‌های جهانی پرداخته می‌شود. با توجه به جدول (۶) ملاحظه می‌شود که کشورهای قطر، کویت، امارت متحده عربی، عربستان سعودی، لیبی به ترتیب دارای بالاترین سطح تولید ناخالص داخلی سرانه (بر اساس نظریه برابری قدرت خرید) در میان ۱۲ کشور عضو اوپک مورد بررسی هستند. همچنین سطح این شاخص در این پنج کشور بالاتر از میانگین جهانی و نسبت این شاخص در آن‌ها به

همچنین با توجه به نتایج جدول (۴) ملاحظه می‌گردد که نه تنها سطح توسعه سیستم اوراق بهادار چهار کشور اول یعنی عربستان سعودی، قطر، امارات و کویت به ترتیب بیش از ۲۱، حدود ۱۲/۵، بیش از ۱۲ و حدود ۱۲ برابر ایران است بلکه سطح توسعه مالی میانگین جهانی نیز بیش از هشت برابر ایران است.

۴. بررسی مقایسه‌ای سیستم‌های مالی کشورهای عضو اوپک

در این قسمت با تقسیم سطح توسعه سیستم بانکی به سطح توسعه سیستم اوراق بهادار، به بررسی مقایسه‌ای سیستم‌های مالی کشورهای عضو اوپک و به منظور شناخت اهمیت نسبی سیستم مالی آن‌ها در مقایسه با هم‌دیگر و میانگین جهانی پرداخته می‌شود. با توجه به جدول شماره (۵) ملاحظه می‌گردد که کشورهای اکوادور، ایران و اندونزی دارای بالاترین سطح توسعه مقایسه‌ای سیستم بانکی به سیستم اوراق بهادار می‌باشند. گفتنی است که سیستم بانکی این سه کشور نسبت به سیستم اوراق بهادار آن‌ها توسعه یافته‌تر است.

وضعیت متفاوت این شاخص توسعه اقتصادی به شرح ذیل در این کشورها مشاهده می‌گردد.

- کشورهای با سطح بین ۲/۵ تا ۳ برابر بالاتر از میانگین جهانی: قطر، کویت و امارت متحده عربی
- کشورهای با سطح بالاتر ولی کمتر از دو برابر میانگین جهانی: عربستان سعودی و لیبی
- کشورهای با سطح پایین تر ولی بیش از ۷۰ درصد میانگین جهانی: ایران، الجزایر و ونزوئلا
- کشورهای با سطح پایین تر و کمتر از ۵۰ درصد میانگین جهانی: اکوادور، اندونزی، آنگولا و نیجریه

میانگین جهانی برای قطر، کویت، امارت متحده عربی، عربستان سعودی، لیبی به ترتیب برابر ۲۹۰، ۲۷۶، ۲۶۸، ۱۶۵ و ۱۰۸ درصد است. علاوه بر این نه تنها وضعیت این شاخص توسعه اقتصادی در ۵ کشور از ۱۲ کشور مورد بررسی بهتر از میانگین جهانی است بلکه در سه کشور قطر، کویت و امارت متحده عربی، وضعیت این شاخص حدود سه برابر میانگین جهانی می‌باشد. در مقابل کشورهای نیجریه، آنگولا، اندونزی و اکوادور از کمترین سطح این شاخص توسعه اقتصادی در میان اعضای این گروه برخوردار هستند و سطح این شاخص در تمامی آن‌ها نسبت به میانگین جهانی کمتر از ۵۰ درصد و به ترتیب برابر ۱۲، ۲۵، ۴۰ و ۴۶ درصد میانگین جهانی است. به طور کلی چهار

جدول ۵ - سطح توسعه مالی در حالت کلی و به تفکیک سیستم بانکی و اوراق بهادار

رتبه	نسبت سطح توسعه مالی سیستم بانکی به اوراق بهادار	رتبه	سطح توسعه مالی سیستم اوراق بهادار	رتبه	سطح توسعه مالی سیستم بانکی	رتبه	سطح توسعه مالی	کشور
۶	۰/۳۳۵	۱	۱/۰۰۰	۳	۰/۳۳۵	۱	۰/۶۶۸	عربستان
۵	۰/۶۹۱	۳	۰/۵۷۰	۲	۰/۳۹۴	۲	۰/۵۱۹	امارات
۴	۰/۷۵۲	۴	۰/۵۴۷	۱	۰/۴۱۲	۳	۰/۴۸۷	کویت
۸	۰/۲۵۸	۲	۰/۵۸۵	۵	۰/۱۵۱	۴	۰/۳۸۴	قطر
۳	۱/۳۶۵	۵	۰/۰۸۱	۶	۰/۱۱۰	۵	۰/۱۴۰	اندونزی
۲	۴/۸۴۹	۶	۰/۰۴۷	۴	۰/۲۲۷	۶	۰/۱۲۹	ایران
۱	۶	۸	۰/۰۱۳	۷	۰/۰۷۸	۷	۰/۰۳۷	اکوادور
۷	۰/۲۶۰	۷	۰/۰۴۱	۸	۰/۰۱۱	۸	۰/۰۲۳	نیجریه
-	تعریف نشده	۹	۰	۹	۰	۹	۰/۰۰۱	ونزوئلا
-	۲/۵۹۲		۰/۳۸۶		۱		۰/۶۹۳	جهان

ماخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۶- وضعیت شاخص‌های توسعه اقتصادی در کشورهای عضو اوپک (۲۰۰۵)

کشور	تولید ناخالص داخلی سرانه بر اساس نظریه برابری قدرت خرید (دلار)	رتبه تولید ناخالص داخلی سرانه بر اساس نظریه برابری قدرت خرید	نسبت تولید ناخالص داخلی سرانه بر اساس نظریه برابری قدرت خرید هر کشور به میانگین جهانی (درصد)
الجزایر	۷۰۶۲	۷	۷۴
آنگولا	۲۳۳۵	۱۱	۲۵
اکوادور	۴۳۴۱	۹	۴۶
اندونزی	۳۸۴۳	۱۰	۴۰
ایران	۷۹۶۸	۶	۸۴
کویت	۲۶۳۲۱	۲	۲۷۶
لیبی	۱۰۳۳۵	۵	۱۰۸
نیجریه	۱۱۲۸	۱۲	۱۲
قطر	۲۷۶۶۴	۱	۲۹۰
عربستان	۱۵۷۱۱	۴	۱۶۵
امارات	۲۵۵۱۴	۳	۲۶۸
ونزوئلا	۶۶۳۲	۸	۷۰
جهان (۲۰۰۴)	۹۵۲۹	—	۱۰۰

ماخذ: World Development Indicators(WDI)

بر عکس است بدین ترتیب که در سطح‌بندی توسعه مالی، کشورهای عربستان سعودی، امارات متحده عربی، کویت و قطر دارای رتبه اول بودند، این در حالی است که چهار رتبه اول شاخص توسعه اقتصادی (همان‌طوری که در جدول شماره ۷ مشاهده می‌شود) به ترتیب به قطر، کویت، امارات متحده عربی و عربستان سعودی اختصاص دارد.

نکته جالب دیگر این که تمامی کشورهایی که از سطح توسعه اقتصادی بالاتر از میانگین جهانی برخوردار بودند، سطح توسعه مالی سیستم بازار (اوراق بهادار) محور آن‌ها بالاتر از میانگین جهانی و سطح توسعه مالی کل آن‌ها (اعم از سیستم بانکی و اوراق بهادار) بیش از ۵۰ درصد میانگین جهانی است. این در حالی است که کشورهایی که سطح توسعه اقتصادی آن‌ها کمتر از میانگین جهانی است سطح توسعه مالی آن‌ها حداکثر برابر ۲۰ درصد میانگین جهانی است. همچنین رتبه این شاخص

از این رو با وجود نابرابری قابل ملاحظه و گسترده‌ای که به راحتی در وضعیت شاخص توسعه اقتصادی مشاهده می‌شود، بهتر است که برای بررسی بیشتر وضعیت شاخص توسعه اقتصادی این کشورها، به سطح‌بندی و رتبه‌بندی آن‌ها (با لحاظ کردن میانگین جهانی) پرداخته که بدین منظور از روش آماری موریس (روش ضریب محرومیت) استفاده می‌شود. با توجه به جدول (۵ الی ۷) ملاحظه می‌گردد که در میان نه کشور مورد بررسی این سازمان، کشورهای قطر، کویت و امارات متحده عربی با تفاوت قابل ملاحظه‌ای نسبت به سایر کشورهای عضو این سازمان به ترتیب در رتبه‌های اول تا سوم سطح شاخص توسعه اقتصادی قرار دارند. نکته جالب توجه این که چهار کشور دارای رتبه اول در سطح توسعه اقتصادی دقیقا همان کشورهایی هستند که دارای چهار رتبه اول در سطح توسعه مالی بودند، البته با این تفاوت که در میان خود این چهار کشور، رتبه آن‌ها کاملاً

ایران است، بلکه حتی در کشور دارای رتبه چهارم (عربستان سعودی) نیز بیش از دو برابر ایران است.

در ایران، در میان نه کشور مورد بررسی این سازمان پنج است. علاوه بر این ملاحظه می‌گردد که سطح شاخص توسعه اقتصادی نه تنها در کشورهای دارای رتبه اول تا سوم حدود ۴ یا ۳/۵ برابر

جدول ۷- وضعیت شاخص توسعه اقتصادی کشورهای عضو اوپک (۲۰۰۵)

کشور	سطح شاخص توسعه اقتصادی	رتبه توسعه اقتصادی	نسبت سطح توسعه اقتصادی هر کشور به میانگین جهانی (درصد)	نسبت سطح توسعه اقتصادی هر کشور به ایران (درصد)
قطر	۱	۱	۳/۱۶	۳/۸۸
کویت	۰/۹۵	۲	۳/۰۰	۳/۶۸
امارات	۰/۹۲	۳	۲/۹۰	۳/۵۷
عربستان	۰/۵۵	۴	۱/۷۴	۲/۱۳
ایران	۰/۲۶	۵	۰/۸۱	۱
ونزوئلا	۰/۲۱	۶	۰/۶۶	۰/۸۰
اکوادور	۰/۱۲	۷	۰/۳۸	۰/۴۷
اندونزی	۰/۱۰	۸	۰/۳۲	۰/۴۰
نیجریه	۰	۹	۰	۰
جهان	۰/۳۲		۱/۰۰	۱/۲۳

ماخذ: یافته‌های تحقیق

بیشتر وضعیت شاخص توسعه تجاری این کشورها، به سطح‌بندی و رتبه‌بندی آن‌ها با لحاظ کردن میانگین جهانی پرداخته که برای این منظور مجدداً از روش آماری موریس (روش ضریب محرومیت) استفاده می‌شود. با توجه به جدول (۹) ملاحظه می‌گردد که امارات با تفاوت قابل ملاحظه‌ای نسبت به سایر کشورهای عضو این سازمان در رتبه اول سطح شاخص توسعه تجاری قرار دارد و حتی سطح این شاخص در کشور دارای رتبه دوم (قطر) تنها حدود ۴۲ درصد امارات است. همچنین در میان نه کشور مورد بررسی این سازمان، رتبه شاخص مذکور در ایران به مانند رتبه توسعه مالی، شش است. علاوه بر این ملاحظه می‌گردد که سطح شاخص توسعه تجاری نه تنها در کشور دارای رتبه اول (امارات متحده عربی) بیش از هفت برابر بلکه حتی در کشور دارای رتبه پنجم (عربستان سعودی) نیز بیش از دو برابر ایران است. این در حالی است که سطح شاخص توسعه تجاری در ایران نسبت به کشور دارای رتبه آخر این شاخص، تنها حدود ۱/۷ برابر است.

۶. بررسی وضعیت توسعه تجاری کشورهای عضو اوپک

در این قسمت به بررسی تطبیقی وضعیت شاخص درجه باز بودن تجاری این کشورها (به عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه تجاری) با میانگین‌های جهانی پرداخته می‌شود. با توجه به جدول (۸) ملاحظه می‌گردد که تمامی ۱۲ کشور مورد بررسی این سازمان از درجه باز بودن تجاری بالاتر از میانگین جهانی برخوردار هستند. در این میان کشورهای امارات متحده عربی، آنگولا، قطر، کویت و نیجریه به ترتیب با ۳۲۷، ۲۳۳، ۱۹۵، ۱۸۸ و ۱۶۹ درصد میانگین جهانی دارای بالاترین سطح درجه باز بودن تجاری در میان ۱۲ کشور عضو اوپک مورد بررسی هستند. در مقابل کشورهای ونزوئلا، اندونزی، اکوادور و ایران به ترتیب با ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱ و ۱۳۲ درصد میانگین جهانی دارای پایین‌ترین سطح این شاخص هستند. از این رو با وجود نابرابری قابل ملاحظه که در وضعیت این شاخص توسعه تجاری مشاهده می‌گردد، بهتر است که برای بررسی

جدول ۸- وضعیت شاخص توسعه تجاری در کشورهای عضو اوپک (۲۰۰۵)

کشور	درجه باز بودن تجاری	رتبه درجه باز بودن تجاری	نسبت درجه باز بودن تجاری هر کشور به میانگین جهانی (درصد)
الجزایر	۷۱/۱	۸	۱۳۶
آنگولا	۱۲۱/۸	۲	۲۳۳
اکوادور	۶۳/۳	۱۰	۱۲۱
اندونزی	۶۲/۸	۱۱	۱۲۰
ایران	۶۹	۹	۱۳۲
کویت	۹۸	۴	۱۸۸
لیبی (۲۰۰۲)	۸۳/۹	۷	۱۶۱
نیجریه	۸۸/۴	۵	۱۶۹
قطر	۱۰۱/۷	۳	۱۹۵
عربستان	۸۷/۱	۶	۱۶۷
امارات	۱۷۰/۶	۱	۳۲۷
ونزوئلا	۶۲/۳	۱۲	۱۱۹
جهان (۲۰۰۴)	۵۲/۲	—	۱۰۰

ماخذ: World Development Indicators (WDI)

جدول ۹ - وضعیت شاخص توسعه تجاری در کشورهای عضو اوپک (۲۰۰۵)

کشور	سطح شاخص توسعه تجاری	رتبه توسعه تجاری	نسبت سطح توسعه تجاری هر کشور به ایران (درصد)
امارات	۱	۱	۷۰۷
قطر	۰/۴۱۸	۲	۲۹۶
کویت	۰/۳۸۷	۳	۲۷۳
نیجریه	۰/۳۰۵	۴	۲۱۶
عربستان	۰/۲۹۴	۵	۲۰۸
ایران	۰/۱۴۱	۶	۱۰۰
اکوادور	۰/۰۹۴	۷	۶۶
اندونزی	۰/۰۸۹	۸	۶۳
ونزوئلا	۰/۰۸۵	۹	۶۰
جهان	—	۰	۰

ماخذ: یافته‌های تحقیق

کشورهای آنگولا، ایران و الجزایر به ترتیب با منفی ۳۳، ۲۳ و ۲۲ رتبه تفاوت در رتبه سطح توسعه انسانی نسبت به درآمد سرانه (به عنوان یکی از شاخص‌های مهم توسعه اقتصادی)، از نامناسب‌ترین وضعیت توسعه انسانی نسبت به سطح درآمد سرانه یا توسعه اقتصادی برخوردارند.

در مقابل کشورهای اکوادور، ونزوئلا و اندونزی به ترتیب با ۲۱، ۱۴ و ۶ رتبه تفاوت دارای بهترین وضعیت توسعه انسانی نسبت به سطح درآمد سرانه آن‌ها برخوردار هستند. به طور متوسط این تفاوت رتبه در کشورهای این سازمان حدود منفی هفت است که دلالت بر وضعیت نامناسب سطح توسعه انسانی اعضای این سازمان نسبت به سطح درآمد سرانه آن‌ها دارد.

۷. بررسی وضعیت توسعه انسانی کشورهای عضو اوپک

پس از بررسی وضعیت توسعه مالی، اقتصادی و تجاری کشورهای عضو اوپک، در این قسمت به بررسی تطبیقی وضعیت شاخص توسعه انسانی این کشورها پرداخته می‌شود. با توجه به جدول (۱۰) ملاحظه می‌گردد که کشورهای کویت، قطر و امارات متحده عربی به ترتیب دارای بالاترین و کشورهای آنگولا، نیجریه و اندونزی به ترتیب دارای کمترین سطح شاخص توسعه انسانی در میان ۱۲ کشور مورد بررسی اوپک در سال ۲۰۰۵ هستند. همچنین ملاحظه می‌شود که با توجه به رتبه درآمد سرانه یا وضعیت توسعه اقتصادی این کشورها در جهان،

جدول ۱۰ - مقدار شاخص‌های توسعه انسانی در کشورهای عضو اوپک (۲۰۰۵)

کشور	شاخص توسعه انسانی	رتبه شاخص توسعه انسانی در جهان	رتبه شاخص توسعه انسانی در اوپک	تفاوت رتبه شاخص توسعه انسانی به رتبه درآمد سرانه در جهان
الجزایر	۰/۷۳۳	۱۰۴	۹	-۲۲
آنگولا	۰/۴۴۶	۱۶۲	۱۲	-۳۳
اکوادور	۰/۷۷۲	۸۹	۷	۲۱
اندونزی	۰/۷۲۸	۱۰۷	۱۰	۶
ایران	۰/۷۵۹	۹۴	۸	-۲۳
کویت	۰/۸۹۱	۳۳	۱	-۸
لیبی	۰/۸۱۸	۵۴	۴	۴
نیجریه	۰/۴۷	۱۵۸	۱۱	۴
قطر	۰/۸۷۵	۳۵	۲	-۱۲
عربستان	۰/۸۱۲	۶۱	۵	-۱۹
امارات	۰/۸۶۸	۳۹	۳	-۱۲
ونزوئلا	۰/۷۹۲	۷۴	۶	۱۴

ماخذ: World Development Indicators(WDI) & Human Development Report

توسعه مالی آن‌ها (در مقایسه با سایر کشورها و میانگین جهانی) پایین‌تر از شاخص‌های توسعه اقتصادی و تجاری است. در مقابل تنها دو کشور عربستان سعودی و اندونزی از سطح توسعه مالی بالاتر از سطح توسعه اقتصادی و تجاری برخوردار هستند. همچنین در دو کشور کویت و نیجریه وضعیت بینابینی وجود دارد. علاوه بر این با توجه به نتایج این جداول چنین استنباط

جمع‌بندی و ملاحظات

در این قسمت به مقایسه وضعیت سطح و رتبه ابعاد مختلف توسعه در کشورهای عضو اوپک پرداخته می‌شود. با توجه به جداول (۱۱) و (۱۲) ملاحظه می‌گردد که در پنج کشور از نه کشور مورد بررسی شامل اکوادور، ایران، قطر، امارات و ونزوئلا، سطح

وضعیت شاخص توسعه اقتصادی در حدود نیمی از کشورهای مورد بررسی و همچنین وضعیت شاخص توسعه تجاری در تمامی کشورهای مورد بررسی بهتر از میانگین جهانی است.

می‌گردد که سطح توسعه مالی تمامی کشورهای عضو اوپک پایین‌تر از سطح توسعه مالی میانگین جهانی است و سطح توسعه مالی در اکثر کشورهای این سازمان نیز کمتر از سطح توسعه اقتصادی و تجاری خود این کشورهاست. این در حالی است که

جدول ۱۱ - سطح توسعه مالی، اقتصادی و تجاری در کشورهای عضو اوپک (۲۰۰۵)

رتبه	سطح شاخص توسعه تجاری	رتبه	سطح شاخص توسعه اقتصادی	رتبه	سطح توسعه مالی	کشور
۵	۰/۲۹۴	۴	۰/۵۵	۱	۰/۶۶۸	عربستان
۱	۱	۳	۰/۹۲	۲	۰/۵۱۹	امارات
۳	۰/۳۸۷	۲	۰/۹۵	۳	۰/۴۸۷	کویت
۲	۰/۴۱۸	۱	۱	۴	۰/۳۸۴	قطر
۸	۰/۰۸۹	۸	۰/۱۰	۵	۰/۱۴۰	اندونزی
۶	۰/۱۴۱	۵	۰/۲۶	۶	۰/۱۲۹	ایران
۷	۰/۰۹۴	۷	۰/۱۲	۷	۰/۰۳۷	اکوادور
۴	۰/۳۰۵	۹	۰	۸	۰/۰۲۳	نیجریه
۹	۰/۰۸۵	۶	۰/۲۱	۹	۰/۰۰۱	ونزوئلا
—	۰	—	۰/۳۲	—	۰/۶۹۳	جهان

ماخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۱۲ - مقایسه رتبه توسعه مالی با سایر ابعاد توسعه در کشورهای عضو اوپک (۲۰۰۵)

رتبه شاخص توسعه انسانی	رتبه شاخص توسعه تجاری	رتبه شاخص توسعه اقتصادی	رتبه توسعه مالی سیستم اوراق بهادار	رتبه توسعه مالی سیستم بانکی	رتبه توسعه مالی	کشور
۴	۵	۴	۱	۳	۱	عربستان
۳	۱	۳	۳	۲	۲	امارات
۱	۳	۲	۴	۱	۳	کویت
۲	۲	۱	۲	۵	۴	قطر
۸	۸	۸	۵	۶	۵	اندونزی
۷	۶	۵	۶	۴	۶	ایران
۶	۷	۷	۸	۷	۷	اکوادور
۹	۴	۹	۷	۸	۸	نیجریه
۵	۹	۶	۹	۹	۹	ونزوئلا
—	۱۰	۵	۵	۱	۱	جهان

ماخذ: یافته‌های تحقیق

سریعتر خلاء مربوط به توسعه مالی در این کشورها برطرف گردد.

پی‌نوشت

1. Deprivation Score.
2. United Nation Development Program.

منابع

پردازی مقدم، سعیده "روش‌های تحلیل چند متغیره و کاربرد آن در سطح‌بندی استان‌های کشور" موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ۱۳۸۶.

Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R., "A new database on financial development and structure". Policy Research Paper No. 2147. Washington, D.C.: the World Bank, 2000.

Human Development Report , 2005.

World Development Indicators, the World Bank, 2007.

همچنین با توجه به یافته‌های این مقاله ملاحظه می‌شود که در تمامی کشورهایی که از سطح توسعه اقتصادی بالاتری نسبت به میانگین جهانی برخوردار هستند، سطح توسعه مالی سیستم بازار (اوراق بهادار) محور آن‌ها بالاتر از میانگین جهانی و سطح توسعه مالی کل آن‌ها (اعم از سیستم بانکی و اوراق بهادار) بیش از ۵۰ درصد کل میانگین جهانی است. این در حالی است که در کشورهایی از این سازمان که سطح توسعه اقتصادی آن‌ها کمتر از میانگین جهانی است، سطح توسعه مالی آن‌ها حداکثر برابر ۲۰ درصد میانگین جهانی می‌باشد.

در مجموع مطابق با یافته‌های این مقاله این مهم استنباط می‌شود که ظاهراً امکان استفاده از درآمدهای نفتی در کشورهای عضو اوپک موجب عدم نیاز آن‌ها به رشد و توسعه لازم سایر بخش‌ها از جمله بخش مالی (که روی دوم اقتصاد و دربرگیرنده دو بازار مهم پول و سرمایه از چهار بازار اصلی اقتصاد است) شده است. بنابراین از آنجا که توسعه یافتگی نهادها، ابزارها و بازارهای مالی می‌تواند نقش موثری در عملکردهای اقتصادی داشته باشد، ضروری است که هر چه سریعتر بخش مالی اقتصاد این کشورها بهبود و توسعه یابد. به عبارت دیگر شایسته است که با توجه به نقش و جایگاه بهتر کشورهای عضو اوپک در سایر ابعاد (مانند شاخص‌های توسعه تجاری و اقتصادی)، هر چه